

**Oudjes
k'jken**

numanitas

Inhoud

Ten geleide van de redactie

Voordat we ter zake komen enkele informatieve opmerkingen 1

Het verhaal achter het verhaal 2

1 Oudjes kijken 4

2 Op dood spoor 6

3 Zelfportret 8

4 Goed bekeken 10

5 Wat dan wel? 12

6 Dolle opa's en oma's 14

Eerlijkheidshalve 15

'Oudjes kijken' is een werkstuk van de Landelijke Actiegroep Bejaardenwerk van Humanitas, nederlandse vereniging voor maatschappelijke dienstverlening en samenlevingsopbouw, en wordt uitgebracht als speciaal nummer van het kaderblad van de vereniging, november 1972.

Dit nummer kan nabesteld worden door f 1,50 over te maken op gironummer 582.000 ten name van Humanitas, J. W. Brouwersstraat 16, Amsterdam, met vermelding 'Oudjes kijken'. Portokosten worden niet afzonderlijk berekend.

Ten geleide

Op de hiernaast liggende bladzijde wordt deze publikatie omschreven als een draaiboek of handleiding bij een praat-platen-strip. Een hulpmiddel bij een hulpmiddel dus.

Met plezier hebben we voldaan aan het verzoek om dit tekstgedeelte van een stripverhaal over de derde levensfase te publiceren in de vorm van een speciale editie van het kaderblad Humanitas. We zijn het volledig eens met de schrijvers, dat het hier behandelde onderwerp ook binnen de vereniging de aandacht van allen verdient. Het is een noodzakelijk vervolg op alle activiteiten die Humanitas vanaf het begin ontplooid heeft ten behoeve van die ouderen welke op een of andere wijze hulp nodig hebben.

Waar deze activiteiten in ruime mate hun neerslag gevonden hebben in dit blad, geven we nu graag alle ruimte aan een andere en aanvullende benadering van de problematiek van de derde levensfase. Hoewel we de omschrijving 'draaiboek bij een praat-platen-strip' niet willen aanvechten, stellen we wel vast, dat deze publikatie ook op zichzelf een hulpmiddel kan zijn voor een gedachtenvorming in brede kring over de maatschappelijke positie van de bejaarden. Niet eens zozeer doordat alle platen in deze special zijn afgedrukt, maar vooral doordat de filosofie achter deze praat-platen-strip erin neergeschreven is.

De redactie

Uitgave van HUMANITAS,
nederlandse vereniging voor maatschappelijke
dienstverlening en samenlevingsopbouw.

Redactie: T. van Grootheest, B. W. Droste, H. van Dijk,
A. Hogers, mej. C. M. ter Linden en W. Post
(red. secretaris).

Redactie-adres: J. W. Brouwersstraat 16, Amsterdam,
telefoon 020-73 94 44.

Voordat we terzake komen

enkele informatieve opmerkingen

Over twee handkoffers en hun inhoud

Sinds kort zijn aan het roerend bezit van de vereniging Humanitas toegevoegd twee handkoffers met inhoud. Niet zo erg licht weliswaar, maar met enige inspanning toch wel te verslepen.

Als verpakkingsmateriaal zijn die handkoffers uiteraard geen vermelding waard, als transportmiddel wel degelijk: wat hierin zit is bedoeld om mee te nemen. Handbagage, dingen die je regelmatig nodig hebt.

De inhoud van die koffers is u inmiddels bekend. We nemen tenminste aan, dat u dit blad hebt doorgebladerd alvorens u zich tot lezen zette. De vierentwintig cartoons die u daarbij aantrof vindt u terug in beide koffers, maar dan op poster-formaat. Verder vindt u daarin zes tekstborden waarop de opschriften en onderschriften van de zes hoofdstukjes van deze special staan afgedrukt.

Die dertig platen tezamen zouden we willen karakteriseren als een 'praat-platen-strip'. Hiermee bedoelen we twee dingen te zeggen. Ten eerste: de dertig platen vertellen tezamen één verhaal; ze vormen elkaars context en wanneer men ze als losse verhalen leest leidt dit gemakkelijk tot misverstanden en in elk geval niet tot het beoogde doel. Ten tweede: het zijn geen kijkplaten, ze zijn bedoeld om de tongen los te maken; anders gezegd, het is geen tentoonstellings- maar discussiemateriaal. De typering 'praat-platen-strip' is dus te verstaan als een bondige gebruiksaanwijzing.

Draaiboek bij een praat-platen-strip

Het betoog dat in deze dertig cartoons en tekstborden is uitgetekend en uitgeschreven is het resultaat van lange en intensieve gesprekken. De stellingen op de zes tekstborden vormen samen een puntige besluitenlijst van deze besprekingen; ze zijn als het ware de onderstreepte passages die de grote lijn van het verhaal zichtbaar maken. De vierentwintig cartoons brengen — in zes groepjes van vier — de stellingen in beeld; daarbij hebben we ons moeten beperken tot vier (voor)beelden van wat in elke stelling uitgesproken wordt. Het geheel is dus wel een afgerond verhaal, maar een verhaal in telegramstijl.

Deze telegramstijl was gezien het doel van dit materiaal noodzakelijk. Om twee redenen leek het ons echter wel wenselijk een draaiboek of handleiding bij deze praat-platen-strip samen te stellen. In de eerste plaats, omdat degenen die gaan beslissen of zij dit discussiemateriaal zullen gebruiken de gelegenheid moeten krijgen, zich vooraf een oordeel te vormen over dit materiaal. In de tweede plaats omdat deze platen bij gebruik toegelicht moeten worden; wij meenden u een dienst te bewijzen door u onze toelichting op schrift te geven. Waar

we haastig aan toevoegen, dat we bereid zijn ook mondeling ons aandeel te leveren in de discussie.

Overigens, als u zegt dat de derde reden van dit draaiboek is reclame te maken voor het gebruik van deze praat-platen-strip, hebt u groot gelijk. We stellen in deze strip een onderwerp aan de orde waarover naar ons inzicht nog veel te weinig gedacht en gesproken wordt. Daarom juist die handkoffers.

Wie zijn wij . . . ?

Niet zo'n belangrijke vraag misschien, maar het is toch wel correct hem te stellen en te beantwoorden. Die 'wij' zijn de leden van de Landelijke Actiegroep Bejaardenwerk — kortweg LAB. Deze actiegroep is op voorstel van de sectieraad bejaardenwerk van Humanitas ingesteld door het hoofdbestuur van de vereniging, met de opdracht om in overleg met de afdelingen activiteiten met en voor bejaarden te ondersteunen.

En wie zijn wij dan wel, dat wij zo hard van stapel lopen? Want dat we hard van stapel lopen door met behulp van een cartoonreeks onmiddellijk de kern van de bejaardenproblematiek aan de orde te stellen, dat willen we niet ontkennen. Mocht dit al onbescheiden lijken, hier staat tegenover dat het belangrijkste motief om de LAB op te richten ontleend werd aan het inzicht dat ook vanuit Humanitas de maatschappelijke onderwaardering van de oude en de ouder wordende mens aangepakt moet worden. Om over de kernvraag in gesprek te komen met de ouderen zelf maar ook met anderen hadden we behoefte aan een duidelijke en puntige probleemstelling.

En wie is Humanitas dan wel, dat . . . ? Al evenmin zo'n interessante vraag misschien. Waar het om gaat is het welzijn van de oudere mens: deze moet zich op zijn plaats kunnen voelen in onze samenleving. De vereniging Humanitas is alleen van belang voor hen in zover zij hiertoe kan en wil bijdragen. Deze bijdrage moeten we niet achterwege laten met de schijnrechtvaardiging dat zij slechts bescheiden kan zijn. Hier moet aan toegevoegd worden dat overal waar het in het belang is van de oude en ouder wordende mens om deze bescheiden bijdrage te leveren in samenwerking met andere groeperingen dit o.i. moet gebeuren. Toegespitst op deze praat-platen-strip: hij staat ter beschikking van iedereen die ermee wil werken.

Het verhaal achter het verhaal

Een verhaal aan de oppervlakte

In zekere zin blijft het verhaal dat de praat-platen-strip zelf vertelt aan de oppervlakte steken. Weliswaar wordt er de maatschappelijke buiten-spel-positie van de oudere mens in beschreven — en in zover graaft het dieper dan de meeste 'bejaardenverhalen' — maar de oorzaken van deze situatie worden niet bij hun naam genoemd. Er zit dus nog een verhaal áchter dit verhaal.

De belangrijkste reden om in de strip zelf niet onmiddellijk alle kaarten op tafel te leggen is deze: door een zwart-wit-schildering van de voor iedereen waarneembare situatie van het oud worden en oud zijn in onze samenleving hopen we een discussie over wettelijke zaken op gang te brengen; we willen de deelnemers aan deze discussie niet voor de voeten lopen met onze conclusies uit de feiten. Alleen de gevolgtrekkingen die je *zélf* maakt immers overtuigen je en zetten je aan tot handelen.

Het verhaal eindigt dan ook met een tamelijk vage opwekking tot actie. Niet alleen overigens omdat er verschillende reacties en acties mogelijk zijn, maar ook omdat o.i. pas *in* dat handelen duidelijk zal worden welke waarde de oudere mens voor onze huidige samenleving kan hebben. Op het moment zelf dat een speler buitenspel staat wordt het onmogelijk te beoordelen, welke invloed hij op het verloop van het spel gehad zou kunnen hebben. We weten dus niet hoe onze samenleving eruit zal zien als de ouderen hun eigen waarden daarin tot gelding kunnen brengen. We zullen het nooit weten, als we hun niet de ruimte geven om hun 'spel' te ontplooiën.

Dat deze ruimte *veroverd* zal moeten worden tonen de feiten aan. Dat ouderen tot actie komen is daarom op zichzelf al een winstpunt. Ook al zou die actie in het begin alleen gericht zijn op het verkrijgen van een stem in het kapittel van hen die uitmaken wat goed en wat slecht is voor de oudere mens. Niet eens een slecht begin o.i.

Met deze rechtvaardiging van de manier waarop we in de praat-platen-strip de zaak hebben aangepakt willen we niet volstaan. In dit draaiboek willen we gerust het achterste van onze tong laten zien. Een riskante zaak, dat wel. Want over de achtergronden en oorzaken van de positie van de oudere mens in onze westerse samenleving is het denken pas op gang gekomen.

De kern van de zaak

Juist degenen die zich tot taak stellen de problemen van ouderen op te lossen zijn zich de laatste jaren steeds ongelukkiger gaan voelen over wat we tot nu toe gepresteerd hebben voor onze oudere medeburgers. Toch valt niet te ontkennen, dat in betrekkelijk korte tijd veel tot stand is

gebracht. De meeste bejaarden van nu zijn terecht blij dat ze niet meer leven in de omstandigheden waarin hun ouders oud waren.

Niettemin stuit je juist de laatste tijd op krantekoppen als deze: 'Bejaarden staan overal buiten', 'Bejaarde: verschopte van de welvaartsmaatschappij', 'Bejaard zijn een straf', 'Bejaarden zijn waardeloos in de welvaartsmaatschappij', 'Bejaarde: een wegwerpmens'. Noem het kreten. Maar het zijn dan wel kreten van mensen die dagelijks bezig zijn problemen van oudere medemensen op te lossen. Hierbij hebben ze het volgende geconstateerd: *er wordt in onze maatschappij redelijk voor de ouderen gezorgd, maar er wordt niets meer van hen verwacht.*

Natuurlijk geldt niet voor elke oudere, dat er niets meer van hem verwacht wordt. Enkel behouden invloedrijke posities nadat ze de volmaakt willekeurige maar gevolgrijke grens van het vijftienvestigste levensjaar achter zich gelaten hebben.

Sommigen behouden hun plaats in allerlei organisaties. Over het algemeen zijn dat degenen die in hun jeugd het voorrecht (in de jeugd van de huidige generatie bejaarden was dat een voorrecht) hadden te kunnen studeren. In feite overschrijden deze mensen niet een leeftijdsgrens, maar wordt die grens voor hen opgeschoven. Ze zijn de uitzonderingen op de regel, dat ouderen zich moeten terugtrekken van het maatschappelijk toneel omdat hun tijd voorbij is. Ze worden dan ook niet tot de bejaarden gerekend, hoewel volgens afspraak elke bovenvijftienvestigjarige bejaard is.

Misschien moeten we het zo formuleren: *op enkele uitzonderingen na verliezen we de leeftijdsgroep van de bovenvijftienvestigjarigen gewoon uit het oog, totdat ze een beroep op ons doen omdat ze hulp en zorg nodig hebben.* In feite komt het toch weer hier op neer, dat de bejaarden in het maatschappelijk spel niet meer mee doen, behalve dan als voorwerp van zorg; maar dit proces van uitschakeling wordt niet onderkend. De gepensioneerde verdwijnt eenvoudig uit het zicht tot het moment waarop hij zich presenteert in een nieuwe hoedanigheid: als hulp behoevende.

Dit zou kunnen lijken op een pleidooi voor de afschaffing van de pensionering, of minstens voor een flexibele pensioneringsgrens. Voor dat laatste pleiten we inderdaad, maar dat doet hier niet ter zake. Waar het nu om gaat is, dat onze huidige westerse samenleving klaarblijkelijk geen maatschappelijk zinvolle functie kan bedenken voor de oudere mens die niet meer in het arbeidsproces opgenomen is. *Dit betekent dat we een onvolledig mensbeeld hanteren, een beeld waar de laatste levensfase niet in voorkomt.*

In de kern van de zaak is 'het bejaardenprobleem' het probleem van de samenleving als geheel die in de knoop zit met haar eigen systeem van menselijke waarden.

Een poging tot verklaring

Dagjesmensen

Om te beginnen moeten we constateren, dat de ouderdom als een eigen fase van het leven onopgemerkt ontstaan is en mede daardoor nog steeds niet als een normale fase in het leven van het individu erkend wordt.

De ouderdom als derde levensfase is ontstaan door aan de ene kant de leeftijdsverlenging en aan de andere kant de invoering van het 'op rust stellen'. Het biologische gegeven van de snelle stijging van de gemiddelde levensduur is zo biogerend, dat het soms als dé oorzaak van alle problemen wordt aangeduid. Gecombineerd met die pensionering betekent dit: de thuiswerkster (dat wil zeggen de huisvrouw 'zonder beroep') heeft gemiddeld nog 30 jaar voor de boeg als haar taak door het vertrek van het laatste kind tot een onbevredigend minimum teruggebracht dreigt te worden; de man heeft bij zijn pensionering gemiddeld nog 15 jaar te leven.

Van een voorbereiding op deze nieuwe levensfase is in het algemeen gesproken nog niets te bespeuren. Het is alsof we afgesproken hebben niet over deze derde levensfase te praten, als was het een hinderlijk bijeffect van de medische en hygiënische vooruitgang. In het artikel 'Wordt de oudere mens onderschat?' (Humanitas, 27e jrg. nr. 3, juni 1972) merkt G. Tiels spits op: 'De "oude dag" is eigenlijk nog steeds niet als normale levensfase erkend'. Met andere woorden, het probleem van een nog niet ingekleurde levensfase omzeilend, spreken we nog steeds van oude *dag* en noemen we bejaarden mensen van een *dag*. Dagjesmensen dus, die zelf maar moeten zien hoe ze hun dag zinvol besteden.

Onvolwaardigen

Dát we de ouderdom nog steeds niet als een normale levensfase tegemoet treden, zal zijn verklaring wel vinden in het feit dat we aan de ouderdom geen positieve inhoud kunnen geven. Als één van de oorzaken die het moeilijk maken om aan die nieuwe levensfase een positieve inhoud te geven wijst Tiels in genoemd artikel de negatieve beeldvorming rond de bejaarden aan: 'Het imago van de oudere mens wordt onevenredig sterk bepaald door een vrij kleine maar zeer uitgesproken categorie van deze leeftijdsgroep: de hulpbehoevenden'. Zoals de praat-platen-strip bewijst sluiten wij ons aan bij deze opvatting.

De kardinale vraag is echter: is dit negatieve beeld opgebouwd uit voorbarige oordelen of uit vooroordelen. In het eerste geval berust het eenvoudig op gebrek aan kennis en kun je het omverhalen door middel van een juiste voorlichting. In het tweede geval is het beeld een 'negatief' van de maker: als je het omkeert zie je het beeld dat de maker van zichzelf heeft. Vooroordelen immers zijn geheel of gedeeltelijk onjuiste oordelen over anderen, bedoeld om je negatieve houding en handelwijze ten opzichte van die anderen te rechtvaardigen. Die negatieve houding zelf komt voort uit de constatering dat die anderen inderdaad anders zijn. Dit anders zijn wordt — om welke reden dan ook — als bedreigend ervaren. Om de vraag te ontlopen of je jezelf, je levenswijze, je opvattingen zou moeten *veranderen* — d.w.z. aanpassen aan die anderen — maak je die anderen zo zwart dat de vergelijking bij voorbaat in je eigen voordeel uitvalt. Daarom zijn negers sexmaniakken, joden afzetters, homofielen verwijfd en achterbaks, goddelozen beginselloos, gelovigen naïef en onoprecht, zigeuners dieven, naturalisten viezerikken enzovoorts. Vooroordelen zijn dooddoeners: je slaat er anderen mee dood om zelf ongestoord verder te kunnen leven. Nu zijn wij met vele anderen van mening, dat er in de maatschappij weliswaar ook misverstanden maar vooral vooroordelen met betrekking tot de leeftijdsgroep der bejaarden bestaan. Het materiaal voor die vooroordelen ligt voor het grijpen bij de betrekkelijk kleine groep hulpbehoevende bejaarden. Met behulp van vooroordelen bewijzen we onszelf dat dé bejaarden uit de tijd zijn. En wat moet je er dan nog verder mee, dan vertroetelen?! *Gemeten aan onze maatstaven (waarden) zijn de bejaarden onvolwaardig; dat wil zeggen ze beantwoorden onvolledig aan 'onze' waarden.* Onze huidige samenleving is gebaseerd op een prestatie-

moraal. Volgens deze moraal is een mens pas waardevol als hij productief, vitaal, onafhankelijk, toekomstgericht is. Waardevol wordt hier verward met nuttig in economische zin. Logisch dat de bejaarden er dan maar zo'n beetje bijbengelen. Een sluitend bewijs voor deze visie op het bejaarden-vraagstuk is nog niet te leveren.

De meest uitgebreide literatuurstudie over de achtergronden van de maatschappelijke onderwaardering van de oudere mens is het in 1970 verschenen werk van Simone de Beauvoir 'La Vieillesse' (binnenkort verschijnt bij uitgeverij Bijleveld de nederlandse vertaling van dit belangrijke boek). Het wetenschappelijk onderzoek naar de positie van de oudere mens in onze maatschappij en naar de waardeoordelen die hieraan ten grondslag liggen moet eigenlijk nog beginnen. Dat wil niet zeggen dat we hierboven maar wat gefantaseerd hebben. Zelfs de rijksoverheid constateert in de 'Nota Bejaardenbeleid 1970', dat de bejaarden *tengevolge van de arbeidsethos* een achtergebleven groep vormen in de welvaartsmaatschappij; met andere woorden, de bejaarden tellen in onze samenleving onvoldoende mee *omdat in onze samenleving de aan de arbeid ontleende waarden en normen centraal staan*. De overheid vertolkt hier een standpunt dat door velen die zich bezighouden met de problematiek van de ouder wordende mens verkondigd wordt. Concluderend: de hier ontvouwde visie is niet meer en niet minder dan een hypothese die voldoende ondersteund wordt om als werkhypothese te dienen.

Terug naar de oppervlakte

Nu terug naar de oppervlakte van de praat-platen-strip. *Het doel van deze platen is: in kleine groepen een gesprek op gang brengen over de maatschappelijke positie van de oudere mens.* De ervaring bewijst dat een gesprek hierover bijna onherroepelijk wordt teruggebogen naar het meest in het oog springende 'bejaardenprobleem': de slechte financiële situatie en het ontbreken van voldoende voorzieningen voor hulpbehoevende bejaarden. Dit zijn allerminst onbelangrijke problemen, maar het achterliggende samenlevingsprobleem moet ook aan bod kunnen komen. Deze platen nu zijn bedoeld als hulpmiddel om het gesprek in het spoor van dit onderwerp te houden.

Het verderliggende doel is uiteraard, om via de reactie op het in de platen neergelegde verhaal actie op te roepen. Bewustwording is nooit doel op zich. In eerste instantie — we vallen in herhaling — is die actie gericht op het veroveren van de ruimte om weer in het spel mee te kunnen spelen. Het uiteindelijk doel is natuurlijk niet de integratie van de oudere mens in die zin dat ze opnieuw 'aangepaste' mensen zijn die zich schikken in het heersende waardenpatroon. Dat kunnen ze niet eens, want ze hebben geen toekomst meer in de betekenis die onze samenleving daaraan hecht. Het uiteindelijke doel is de vermenschlijking van onze samenleving doordat andere waarden dan die van de produktieven vertolkt kunnen worden. Dat dit doel wel heel ver weg ligt zijn we bij voorbaat met u eens.

De invalspoort van de vooroordelen hebben we gekozen, omdat je zo met de deur in huis valt. Een moeizame aanloop vanuit bijvoorbeeld de historie is niet nodig en niet gewenst. Met dat lachspiegelbeeld ligt het kernprobleem op tafel. Om te prikkelen tot discussie en om niet in een loodzware betoogtrant te vervallen is het verhaal verpakt in stellingen en cartoons. Voor een goede verstaander doet deze zwart-wit-tekening de werkelijkheid geen geweld aan. Laten we hopen.

I Oudjes kijken

Het kleine percentage gehandicapte
ouderen bepaalt het beeld
dat onze samenleving heeft
van de bejaarde

Ons commentaar bij elk van de zes 'hoofdstukken' of 'afleveringen' van de praat-platen-strip valt in drie paragrafen uiteen: 1) De lijn van het verhaal; de voor de tekstborden gebezigde telegramstijl kan namelijk tot gevolg hebben dat de gedachtenlijn niet direct duidelijk is. 2) Toelichting op het onderwerp; hoewel de cartoons zelf de stellingen toelichten, lijkt het nuttig in dit draaiboek wat uitvoeriger in te gaan op de gedachte die in de stelling op het tekstbord puntig onder woorden is gebracht. 3) Beknopt commentaar; deze tekst kan desgewenst gebruikt worden bij de presentatie van van de praat-platen-strip.

De eerste stelling en de daarbij behorende cartoons beschrijven het vertrekpunt: het vertekende beeld dat de samenleving zich van de leeftijdsgroep der bejaarden gevormd heeft. Hiermee is de strekking van het hele betoog aangegeven; het gaat niet over de vele problemen van afzonderlijke bejaarden maar over de leeftijdscategorie van de vijfenzestigplussers als een probleem voor de anderen.

Elk sprookje eindigt met de zin: en ze leefden nog lang en gelukkig. Bijna ieder mens wil graag lang leven, onverschillig of hij al dan niet gelooft in een leven na de dood. Voor de overgrote meerderheid — zeker in onze westerse wereld — wordt dit ook werkelijkheid. In de vorige eeuw zei men nog van zeventigjarigen, dat ze 'de leeftijd der sterken' bereikt hadden. Inderdaad werden slechts weinig mensen oud; door een natuurlijk selectieproces bleven alleen de sterken over. Dankzij de vooruitgang op het terrein van de voeding, de hygiëne en de geneeskunde wordt men op diezelfde leeftijd nu tot de jóngebejaarden gerekend.

Maar het sprookje is tot en met de slotzin een sprookje gebleven. Want lang leven wil zeggen oud worden. En oud worden is tegenwoordig een schrikbeeld. Bijna iedereen wil lang leven, bijna niemand wil oud worden. Deze tegenstrijdige houding verradt zich ook in het woordgebruik: 'ouden van dagen' kreeg een ongunstige klank en werd vervangen door 'bejaarden',

dat inmiddels al weer plaats moet maken voor 'vijfenzestigplussers' of 'boven-vijfenzestigjarigen'. Zoiets is natuurlijk struisvogelpolitiek maar als zodanig wel verhelderend. Oud worden is iets wat je vóór je moet houden en het is onbeleefd om er over te praten, concludeert Simone de Beauvoir. Je zou kunnen denken, dat men vanuit het inzicht oud te moeten worden om lang te kunnen leven de ouderdom zou gaan ophemelen. Op die manier worden wel meer onvermijdelijke zaken verfraaid. Het schrikbeeld van de ouderdom is blijkbaar niet op die manier te overwinnen. Het wordt

integendeel nog afschrikwekkender gemaakt. Klaarblijkelijk is de ouderdom zo strijdig met wat men onder leven verstaat dat men de ouderdom van zich afschuift door oude mensen als *andere mensen* af te schilderen. In deze karikatuur van de oude mens wordt de vrees voor het ouder en oud worden weggelachen. Dat men als gevolg van deze afweerhouding de oudere mens niet meer serieus neemt, och dat is dan jammer voor die oudere mens.

Het materiaal voor die karikatuur vindt men met name bij de betrekkelijk kleine groep bejaarden die hulp-

SEKSLOZE WEZENS

Monika Gerslitz

HULPELOZE STAKKERS

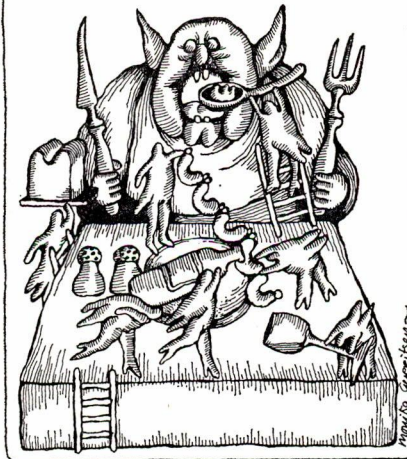
Monika Gerslitz

behoevend zijn geworden. In de cartoons ligt hierop dan ook de nadruk. We hadden overigens nog een groot aantal andere trefwoorden in beeld kunnen brengen zoals: traag, vastgeroest, vervuild, zuinig, dankbaar, verslonsd, eigenwijs. Al die stukjes tezamen vormen het beeld van een mens die zichzelf overleefd heeft en die voor de samenleving geen andere betekenis meer heeft dan dat hij haar de gelegenheid geeft haar menslievendheid te bewijzen.

Elke antisemit heeft wel een vriend of kennis die zelf jood is. En natuurlijk zegt iedereen dat er óók fatsoenlijke negers en eerlijke zigeuners zijn. Zo kent iedereen vijftigstijplussers die niet op de bejaardensoos thuishoren. Maar dat neemt niet weg dat dé bejaarden... In het proces van ouder worden hebben we het getal 65 namelijk een bijzondere betekenis gegeven. Op zichzelf volmaakt willekeurig, maar het is ook het levensjaar waarop verreweg de meesten aan hun 'welverdiende rust' beginnen. En zoals we allemaal weten: rust roest.

Overigens ervaren oudere werknemers al jaren vóór hun pensionering dat ze tamelijk hinderlijk in de schaduw van het bejaardenbeeld komen te staan; solliciteren wordt steeds moeilijker, bij bedrijfsinkrimpingen zijn ze de eerste slachtoffers, hun jongere collega's lopen over hen heen. Hierop reagerend distantiëren ze zich vaak extra scherp

NUTTELOZE OPETERS

Monika Gerslitz

van dé bejaarden, maar in feite delen ze reeds in de onderwaardering voor de bejaarde.

De droom van een lang leven is voor de meesten werkelijkheid geworden. Dankzij betere voeding, grotere hygiëne en de vooruitgang van de geneeskunde is de leeftijd van 70 jaar allang niet meer de leeftijd der sterken. Tegelijkertijd is oud worden een schrikbeeld geworden. Het is onbeleefd om naar iemands leeftijd te vragen en als iemand zelf zegt hoe oud hij is behoort je te antwoorden: 'maar u ziet er veel jonger uit'. Als men mag geloven wat

er allemaal over oudere mensen gezegd wordt is deze schrik wel begrijpelijk. Oude mensen heten óf lastig óf kinderlijk vertederend. In elk geval zijn ze van weinig nut; want ze zijn traag, ouderwets, vastgeroest en eigenwijs. Ze hebben weinig meer van het leven te verwachten, want ze zijn vaak eenzaam, vervelen zich meestal te pletter, ze zijn te zuinig om zich iets te permitteren en seksueel presteren ze ook al niets meer. Logisch dat ze zichzelf vaak verwaarlozen en over kleine dingetjes blijven zeuren. Laten we dus maar goed voor ze zorgen, ze hebben al zo weinig.

Voor dit zwaar vertekende beeld van de oudere mens staat met name het betrekkelijk kleine percentage hulpbehoevende ouderen model. Maar men wordt verondersteld min of meer aan dit beeld te beantwoorden zodra men bejaard, dat wil zeggen vijftigstijg is. Niet voor niets wordt men op die leeftijd gepensioneerd om van zijn 'welverdiende rust' te gaan genieten. Anders zouden ze immers toch maar de anderen voor de voeten lopen.

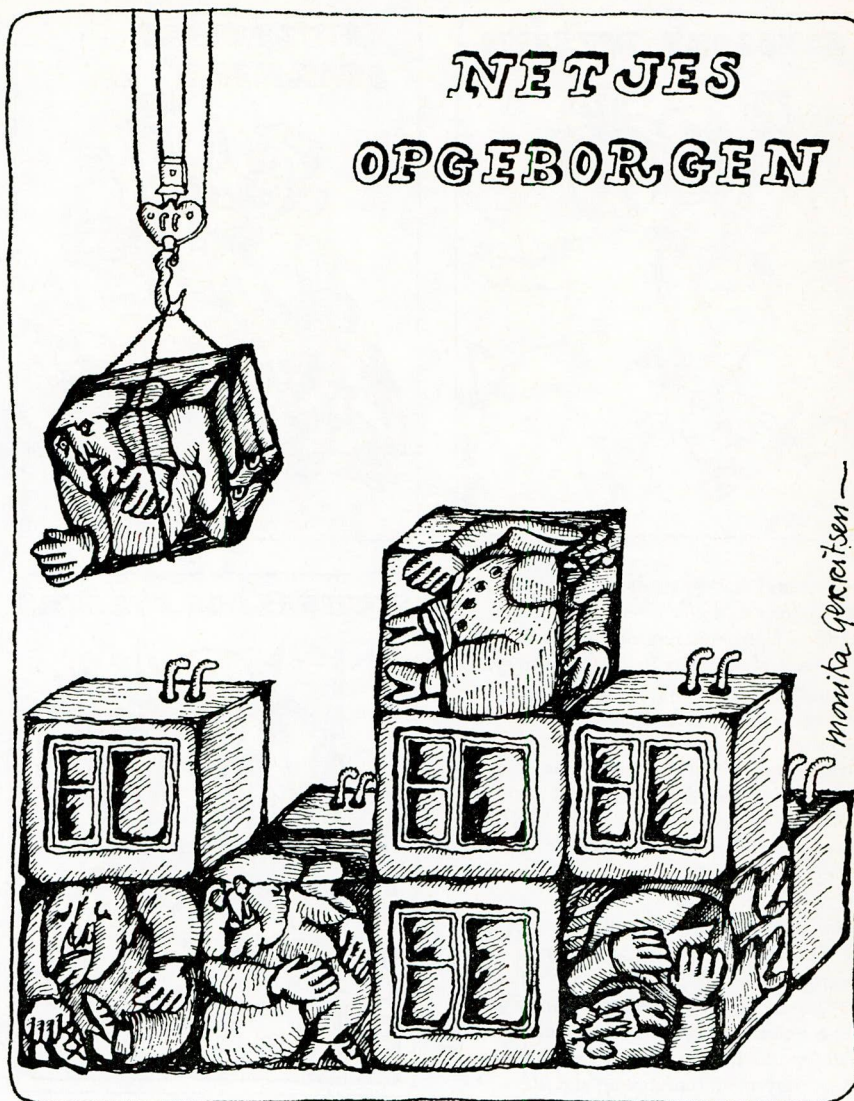
2 Op dood spoor

Houding tegenover en behandeling
van de ouderen zijn in
overeenstemming met dit beeld:
ze worden uitgerangeerd

Om in de inleiding vermelde redenen gaan we in de strip niet expliciet in op de vraag naar de oorzaken van deze valse beeldvorming. In stelling 2 en bijbehorende cartoons wordt geconstateerd dat die onjuiste beeldvorming ingrijpende gevolgen heeft. In de cartoons wordt nu de bejaardenzorg ter sprake gebracht; niet om de voorzieningen zelf aan de orde te stellen, maar om te laten zien dat die onjuiste beeldvorming in die voorzieningen doorwerkt en versterkt wordt.

In de lachspiegel die de samenleving de bejaarde voorhoudt verschijnt hij vooral als iemand die zichzelf niet meer kan redden en die voor de maatschappij geen nut meer heeft. *Afhankelijk en nutteloos.* Deze visie vindt uiteraard zijn neerslag in de manier waarop de bejaarde mens behandeld wordt in onze maatschappij: er wordt voor hem gezorgd maar er wordt niets meer van hem verwacht. Die zorg voor de oudere mens wordt gekleurd door die veronderstelde nutteloosheid. Deze bewering kan met verschillende feiten gestaafd worden.

1. Hoewel vaststaat dat de bejaarden een grote achterstand hebben in welvaart, wordt het inhalen van die achterstand gezien als een luxe die wij (dat wil zeggen het produktieve deel van de bevolking) ons nauwelijks kunnen permitteren: geld investeren in bejaarden heet dan geld wegslijten. De nota bejaardenbeleid 1970 geeft een uitstekende typering van onze tweeslachtige houding: 'Geen enkele samenleving, en zeker de Nederlandse niet, tolereert op den duur te grote discrepantie tussen bevolkingsgroepen'. Aan de ene kant zijn we te beschaafd en te welvarend om met de oude romeinen te zeggen 'zestigjarigen gaan de plomp in'; aan de andere kant vrezen we dat de uitgaven ten behoeve van de bejaarden de economische groei afremmen (in een consumptiemaatschappij is deze vrees ongegrond, maar dit doet hier niet terzake). Bijgevolg verkeert een zeer groot deel van de bejaarden nog steeds in een financieel hachelijke situatie. Wat hun inkomenspositie betreft zou het plusteken achter

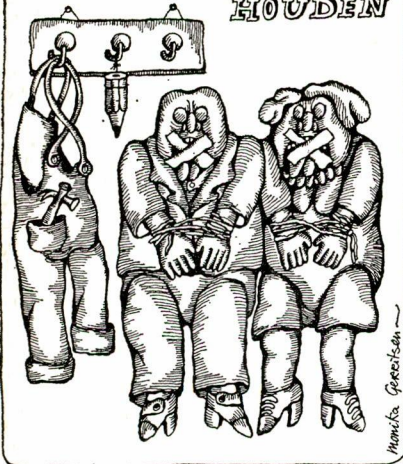
de 65 vervangen moeten worden door het minteken.

2. We zijn weliswaar van mening dat hulpbehoevende bejaarden goed verzorgd moeten worden, maar anderzijds vinden we het toch merkwaardig dat iemand zich hier voor in kan zetten. Aan oude mensen valt immers geen eer meer te behalen. Jonge meisjes, die van het zorgen voor bejaarden hun beroep willen maken krijgen herhaaldelijk te horen: 'Wat zie je daar nu in! Waarom ga je niet met kinderen werken, daar heb je toch veel meer aan'. Ook in de medische sector bestaat die aarzeling

ten opzichte van de oude mens; dat het de moeite waard is hem te revalideren dringt maar heel langzaam door. Bejaardenzorg is zoiets als het afstoffen van oude meubels. Het heeft iets vertederends, maar de vraag naar het nut kun je beter niet stellen.

3. In de speciale voorzieningen die we voor bejaarden creëren valt ook de neiging te bespeuren om oude mensen weg te stoppen en te isoleren van andere leeftijdscategorieën. De kinderarts Fiedeldijf Dop heeft er op gewezen, dat kinderen in nieuwe woonwijken tot schade van hun ontwik-

NIET WERKEN: KOP HOUDEN

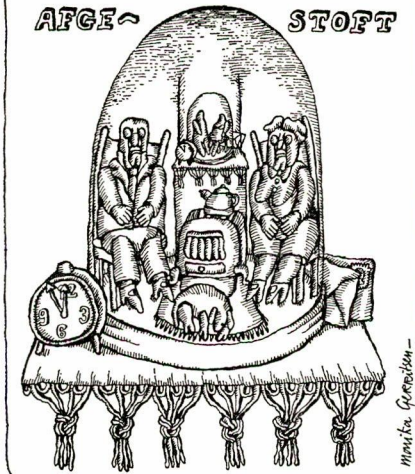

keling de seizoenen van het menselijk leven niet meer leren kennen doordat er daar voor ouderen bijna alleen ruimte gereserveerd wordt in bejaardenoorden. Als je de plaats van de bejaarden in onze samenleving probeert af te lezen uit de plek waar ze wonen, dringt het begrip apartheid zich op. Het lijkt erop, alsof we met alle speciale maatregelen voor bejaarden hen — 'voor hun eigen bestwil' — met zachte drang naar een rustig hoekje brengen waar ze ons niet meer voor de voeten kunnen lopen.

4. 'Wie niet werkt zal ook niet eten' luidt een goeddeels verouderd gezegde. 'Wie niet werkt moet niet mee willen praten' heet het nu. In deze dynamische tijd is levenswijsheden een artikel geworden waar je niets meer voor koopt. Bejaarden zijn uit de running, ze staan terzijde op dood spoor. ('Op dood spoor' hadden we bijna geschreven en dat zou inderdaad wel eens het sleutelwoord kunnen zijn.) Soms mogen ze meepraten over zaken die speciaal hen betreffen, maar dat ze nog een inbreng zouden kunnen hebben in de samenleving als geheel is ondenkbaar geworden.

De lachspiegel die men dé bejaarden voorhoudt geeft weinig reden tot lachen. Bejaarden worden over het algemeen ook behandeld als onzelfstandige en nutteloze mensen.

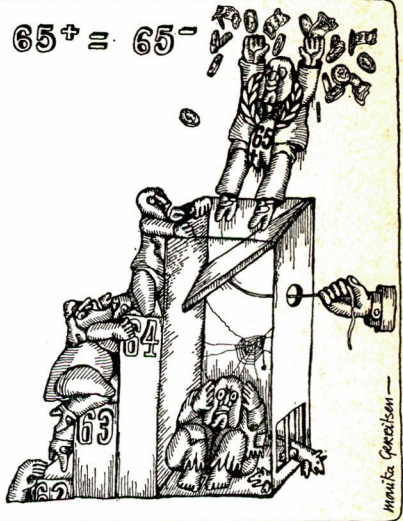
ZORGVULDIG AFGE~ STOFT

Ze mogen slechts op bescheiden schaal delen in de welvaart anders kosten ze te veel en remmen ze de economische groei af. Geld investeren in bejaarden vindt men immers geld weggooien. Ongeveer de helft van de bejaarden leeft dan ook op het bestaansminimum. 65+ wil dus in elk geval niet zeggen dat na je 65e verjaardag je zorgen voorbij zijn.

Dát er nog mensen gevonden worden om voor de hulpbehoevenden onder de bejaarden te zorgen mag een wonder heten. Want al vindt iedereen dat ze wel een beetje vertroeteld mogen worden, wie daar zijn beroep van maakt wordt eigenlijk gek verklaard: 'Je zult de hele dag tussen die oude wrakken zitten'.

De voorzieningen voor bejaarden — hoe

noodzakelijk ook en met welke voortreffelijke bedoelingen ook opgezet — duwen de bejaarden vaak nog eens extra opzij. Een duidelijk voorbeeld is de huisvesting: bejaarden worden te vanzelfsprekend en in te grote aantallen in complexen ondergebracht en die complexen verrijzen meestal op niet al te dure grond, dus aan de rand van de bewoonde wereld.

Inspraak is met betrekking tot bejaarden een tamelijk nieuw begrip waar zelfs besturen en functionarissen in het bejaardenwerk nog aan moeten wennen.

De bejaarden nog een inbreng zouden kunnen hebben in de samenleving als geheel is een uitspraak waar je je belachelijk mee kunt maken. 'Ze werken immers niet meer'.

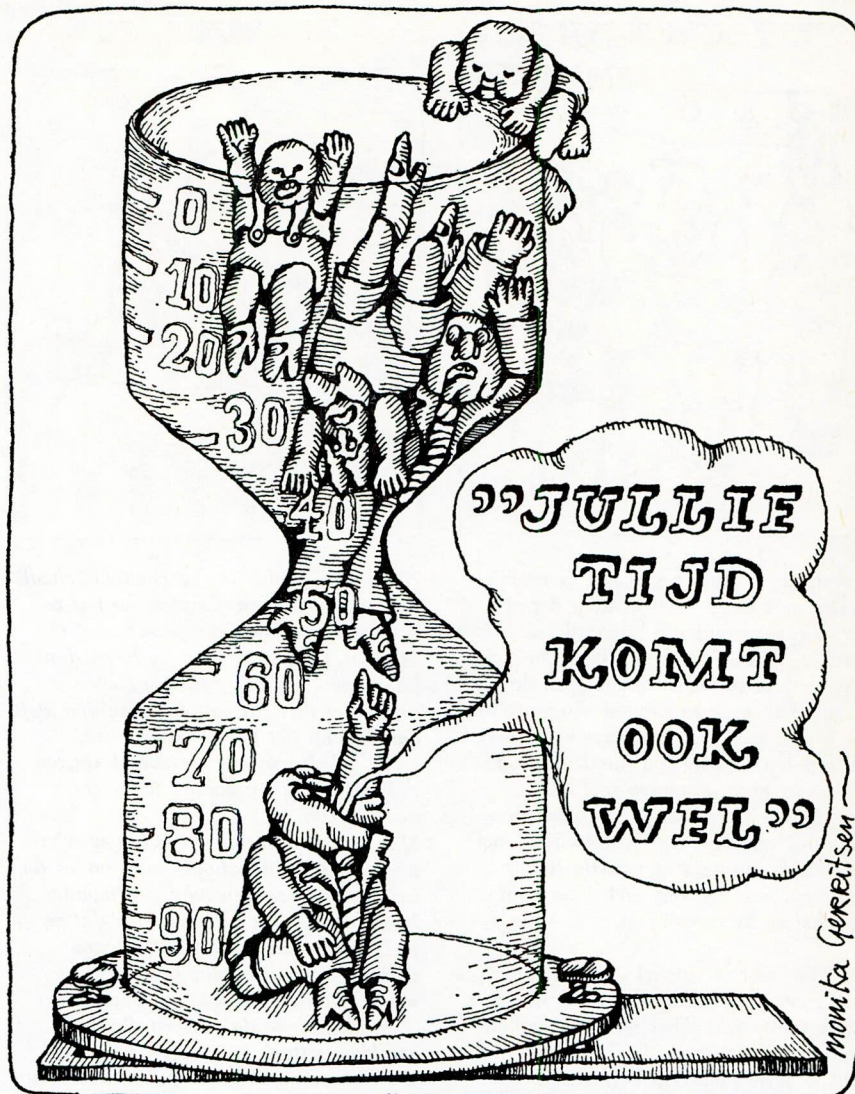
3 Zelfportret

En de meesten gedragen zich
zoals men van hen verwacht;
sommigen onder protest

De praat-platen-strip zal afgesloten worden met een uitnodiging aan de bejaarden zelf en aan hen die zich solidair verklaren met de bejaarden, om zich te weer te stellen tegen deze onjuiste voorstelling van zaken en de daarmee overeenkomende behandeling. De gelatenheid waarmee de meesten van de huidige generatie bejaarden zich alles laten aanleunen zou dáár behandeld kunnen worden. Het is echter een onderdeel van het 'verhaal in mineur' en wordt daarom in de derde stelling en bijbehorende cartoons aan de orde gesteld.

Van de kant van de bejaarden zelf wordt nog maar heel zelden gereageerd tegen alle waanideeën die over dé bejaarden uitgebazuind worden. Toen bijvoorbeeld bij gelegenheid van de laatste volkstelling besloten werd alle weigeraars te vervolgen *tenzij ze ouder waren dan zevenzig jaar* hebben slechts enkele bejaarden geprotesteerd. Binnen verschillende bejaardenbonden valt gelukkig een kentering waar te nemen; men ziet in, dat de strijd uiteindelijk niet gaat om een beter inkomen en meer voorzieningen maar om een volwaardige plaats in de samenleving. (Hierbij verdienen ze ieders steun en als zodanig mogen ze ook dit project beschouwen.) Maar het is wat je noemt een moeilijk begin. En dat is ook geen wonder, gezien de stereotiepe reacties van de meeste huidige bejaarden.

Voor een eerste reactie citeren we uit het reeds eerder vermelde artikel van Tielens: "Veel oude mensen gaan zich afzetten op de categorie 'bejaarden', omdat zij vinden dat zij veel te goed zijn om tot deze groep gerekend te worden. Zij zien niet in, waarom ze plotseling van de ene dag op de andere getutoyeerd en betutteld mogen worden, waarom zelfs enigszins verwacht wordt dat ze hulp, verzorging en een extra schouderklopje nodig hebben. Zij ervaren deze behandeling als 'bejaarde' veelal als pijnlijk en vernederend, en schermen zich er dan ook voor af. (...) Deze categorie weigert zich te vereenzelvigen met de 'bejaarden' en voor hen heeft het

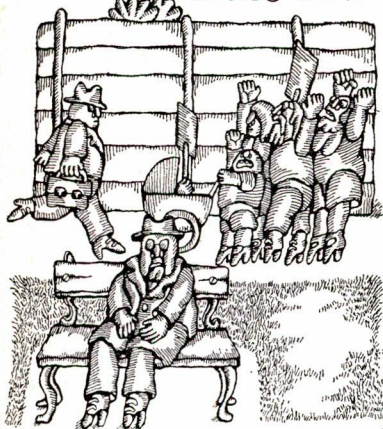
woord de klank van een scheldwoord. Doordat echter veel fitte en onafhankelijke oude mensen zich gaan afzetten op 'bejaarden' wordt het beeld van de bejaarden nog sterker bepaald door een afhankelijke en kwetsbare uitzonderingsgroepering." Zie de cartoon: 'de duivel is oud'.

Anderen reageren met: 'ze zoeken het maar uit'. Eveneens een begrijpelijke reactie, want de huidige generatie bejaarden heeft zo al wel het een en ander meegemaakt en met de moderne actietechnieken zijn ze niet vertrouwd. Professor W. J. van de Woestijne heeft

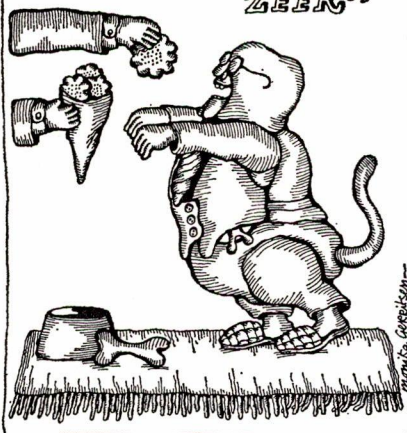
zelfs beweerd, dat deze generatie ouderen niet meer in beweging kan komen en dat we dit maatschappelijke bejaardenprobleem moeten aanpakken door de toekomstige bejaarden in hun huidige werksituatie tot mondige mensen te maken. Ontegenzeggelijk geeft een groot deel van de huidige bejaarden hem stilzwijgend gelijk. En ook deze reactie versterkt het lachspiegelbeeld.

Wat de betrekkelijk kleine groep hulpbehoevende bejaarden betreft, een groot deel van hen toont zich alleen maar dankbaar voor alles wat er voor

**"ZE ZOEKEN HET
MAAR UIT"**

**"DANK U, DANK U
//
ZEER"**

**"DE DUIVEL
IS OUD"**

hen wordt gedaan. Er zijn directeuren van verzorgingstehuizen — niet de slechtsten — die de zenuwen krijgen van de eerbied en de dankbaarheid die ze ontmoeten bij de tehuisbewoners. Hierbij moeten we niet vergeten dat deze mensen zich maar al te goed herinneren, in welke barre omstandigheden vroeger mensen oud werden. Bovendien weten ze vaak uit ervaring hoe moeilijk het ook nu nog is om hulp te krijgen of om een 'bed' (!) in een verzorgingstehuis te veroveren. En misschien moeten we trouwens van de ouderen weer leren, dat dankbaarheid en je in vele opzichten afhankelijk

weten van anderen geen mensonwaardig gedragsspatroon is. Inmiddels wordt deze dankbaarheid wel geduid als een bewijs van onzelfstandigheid en een bevestiging van het 'bejaardenbeeld'.

Die dankbaarheid kan overigens bij sommigen ook nog wel eens andere achtergronden hebben. Iedereen is geneigd vriendelijk te doen tegen een ander waar hij iets van nodig heeft. Die vriendelijkheid eist onder meer dat je de ander in de waan laat dat je diegene bent die hij veronderstelt. Zo is het waarschijnlijk dat vele 'dankbare oudjes' bij zichzelf denken: 'wacht maar jullie tijd komt ook wel'. Waar ze gelijk in hebben.

Maar zelden protesteren bejaarden openlijk tegen het beeld dat de maatschappij van hen heeft en tegen de aparte behandeling die ze krijgen. In sommige bejaardenbonden is wel een kentering merkbaar, maar het nieuwe geluid klinkt nog aarzelend. Hun achterban is klaarblijkelijk nog niet zover. Als we de verschillende reacties van bejaarden bekijken is dat ook wel begrijpelijk.

1 De meeste bejaarden die zich terecht niet herkennen in dit beeld willen daarom ook niet tot de bejaarden gerekend worden. 'De duivel is oud' zeggen ze. En: 'Je bent zo oud als je je voelt'. Ze hebben het gelijk

aan hun kant, maar ontkomen daarmee niet aan die aparte behandeling.

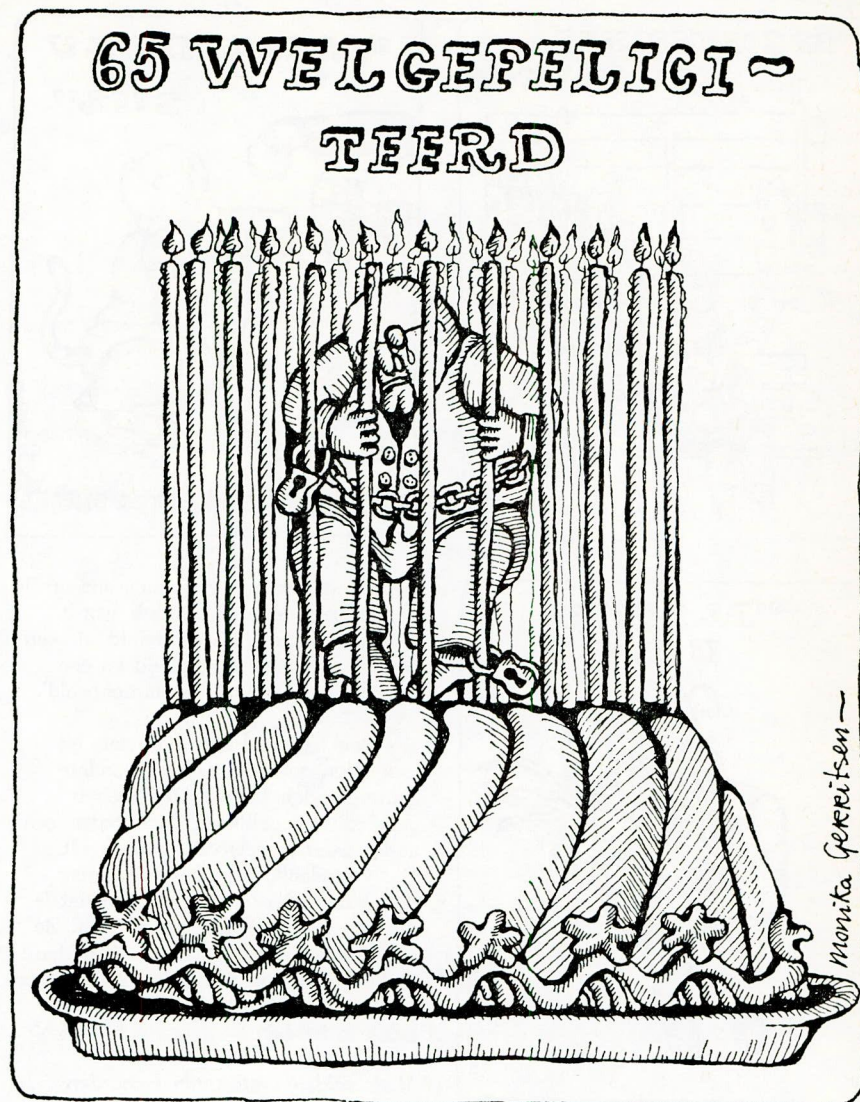
- 2 Anderen vinden dat ze zich al lang genoeg druk gemaakt hebben en geloven ook niet dat er wat aan te doen valt. Hun reactie is: 'Ze zoeken het maar uit'. Het vervelende is wel, dat die 'ze' in deze reactie een reden te meer zien om het voor hen uit te zoeken.
- 3 De meesten van de betrekkelijk kleine groep hulpbehoevende bejaarden zijn alleen maar dankbaar voor de hulp die zij krijgen. Ze zijn immers onder de pannen, terwijl vele anderen tevergeefs om hulp vragen. Bovendien herinneren ze zich maar al te goed hoe veel moeilijker oude mensen het vroeger hadden.
- 4 Een aantal van hen legt zich bij de situatie neer. Uiterlijk tonen ze zich dankbaar en afhankelijk om de hulp niet te verspelen, maar bij zichzelf denken ze: 'Wacht maar, jullie worden ook eens oud en dan zul je het zelf ervaren'.

4 Goed bekeken

*'Bejaarden' zijn mensen die
al wat langer geleefd hebben.
Iemand wordt oud,
bejaard wordt hij gemaakt.*

De eerste drie 'afleveringen' van de praat-platen-strip samen beschrijven de buitenspelpositie van de bejaarden; in de laatste drie wordt geprobeerd een opening te vinden naar een maatschappelijke herwaardering. De gedachtenlijn in de eerste drie afleveringen wordt herhaald in de laatste drie, zodat 4 een antwoord is op 1, 5 op 2 en 6 op 3. Stelling 4 met bijbehorende cartoons stelt tegenover het in 1 geschilderde 'bejaardenbeeld' de realiteit.

Vanuit de leeftijdscategorie van de vijfenzestigplussers zelf bekeken is het klinkklare onzin om over de bejaarden te praten. Binnen deze leeftijdscategorie blijven alle verschillen en tegenstellingen tussen mensen van kracht: rijk/arm, links/rechts, blank/gekleurd, conservatief/progressief, wijs/dom, gelovig/niet-gelovig, open/achterbaks enzovoorts. Ook de tegenstelling jong/oud, oftewel jongbejaarden/hoogbejaarden; nu de psychologie der levensloop meer aandacht gaat besteden aan deze leeftijdscategorie, blijkt dat leeftijdsverschillen binnen deze leeftijdscategorie zelfs een zeer grote rol spelen. De tegenstelling rijk/arm is wel bijzonder groot wat zijn gevolgen betreft: rijke bejaarden hebben alle mogelijkheden om van hun pensionering te genieten, ze kunnen huishoudelijke hulp 'kopen' en ze bepalen zelf wanneer en waarheen ze verhuizen om verzorging te krijgen. Het 'bejaardenbeeld', dat wil zeggen het beeld van de verzorgingsbehoevende en nutteloze oudere, is (wat die hulpbehoevendheid betreft, want dat ze daardoor tevens nutteloos zouden zijn is een kwestie van opvatting!) getekend naar het leven van de betreffende kleine groep verzorgingsbehoevende bejaarden, voornamelijk hoogbejaarden. Nog afgezien van het feit dat ook zeer vele hoogbejaarden (boven de 75 jaar) geen hulp nodig hebben, 65% van het totale aantal bejaarden in Nederland behoort tot de jongbejaarden. Hieruit alleen al is af te leiden, dat het beeld zwaar vertekend is. Een typerend voorbeeld van deze vertekening is de misvatting dat een zeer groot percentage bejaarden in verzorgingstehuizen en verpleegtehuizen is gehuisvest, terwijl

in werkelijkheid negen van de tien bejaarden zelfstandig wonen. Als men de plek waar iemand woont als een indicatie kan beschouwen van de positie die hij in het maatschappelijk leven inneemt, wordt dé bejaarde blijkens deze misvatting een plaats ter zijde van het maatschappelijk leven toegedacht.

Goed bekeken kan men van dé bejaarden niet meer zeggen dan dat ze een bepaalde leeftijdscategorie vormen: elke bejaarde is 65 of ouder en ieder die 65 of ouder is is bejaard. Op zo'n getalscriterium alleen kun je uitsluitend

getalsmatige uitspraken baseren. Zo kun je bijvoorbeeld uitrekenen dat dé bejaarden in de stembokjes goed zijn voor een leuk aantal zetels in de tweede kamer. Maar dat gegeven op zichzelf is nog geen reden om een bejaardenpartij op te richten. Met evenveel recht kun je een politieke partij voor roodharigen, brildragers, linkshandigen of besnorden beginnen. Dat er — voor het eerst bij de verkiezingen van 1971 — toch veelvuldig gewezen is op de invloed van dé bejaarden via het rode potlood en dat er toch bejaardenpartijen ontstaan zijn, wijst er niettemin op dat er gemeenschappelijke belangen

te verdedigen zijn voor de mensen van deze leeftijdscategorie. Met andere woorden, hoewel ze eigenlijk niet als een groep te beschouwen zijn, worden ze op grond van hun leeftijd tot een belangengroep gemaakt door discriminerende maatregelen. Het is uiteraard niet toevallig dat men tot de groep van de bejaarden gaat behoren in hetzelfde levensjaar waarin men normaliter gepensioneerd wordt. De ingrijpende gevolgen die de pensionering in ons maatschappelijk bestel voor de betrokkenen heeft maken het passeren van deze leeftijdsgrens tot een twijfelachtig genoegen. Onder welke ster men ook geboren is, men wordt door de gevolgen van de pensionering bejaard onder het beeld van de eindigende mens. Hoe irreëel dit beeld ook is, de consequenties die eruit getrokken worden zijn reëel.

Bejaard is iedereen die 65 jaar of ouder is. Binnen die leeftijdsgroep der bejaarden vind je dan ook alle verschillen en tegenstellingen tussen mensen terug: er zijn rijke en arme, domme en verstandige, communistische en liberale, zieke en gezonde, kerkelijke en niet-kerkelijke, optimistische en pessimistische, jongbejaarde en hoogbejaarde bejaarden. Bejaarden heb je dus in vele soorten. Het enige wat je van dé bejaarden kunt zeggen is dat ze al wat langer geleefd hebben dan de anderen. Hóe ze geleefd hebben en

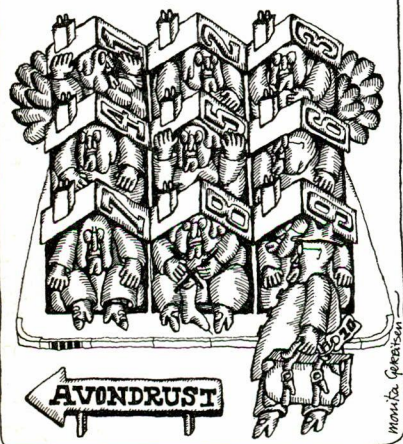
hoe ze nú leven moet je aan elk van hen afzonderlijk vragen. Het lachspiegelbeeld van dé bejaarde is getekend naar het leven van de verzorgingsbehoevende bejaarden — een betrekkelijk kleine groep waar vooral veel hoogbejaarden (d.w.z. mensen boven de 75) toe behoren. Een voorbeeld van die vertekening is de misvatting dat een groot percentage bejaarden in verzorgings- en verpleegtehuizen verblijft; in werkelijkheid wonen 9 van de 10 bejaarden zelfstandig.

De overeenkomsten die men desondanks tussen de mensen van deze leeftijdscategorie constateert zijn deels overeenkomsten die men er van buitenaf in gestopt heeft (minder inkomen,

minder contacten, minder aanzien, minder invloed), deels overeenkomsten die er gewoon niet zijn. Op deze manier wordt men bejaard gemaakt en worden de bejaarden tot een belangengroep. En hoewel een politieke bejaardenpartij op zichzelf even onzinnig is als een politieke partij voor roodharigen gaan ze bij verkiezingen als een belangengroep meetellen, doordat men ze eerst tot een belangengroep gemaakt heeft.

Op zichzelf is het passeren van deze leeftijdsgrens 65 jaar geen bijzondere vermelding waard. Door de gevolgen die men er aan toekent en de gevolgen die men er aan verbindt wordt deze verjaardag het feest van de gemengde gevoelens.

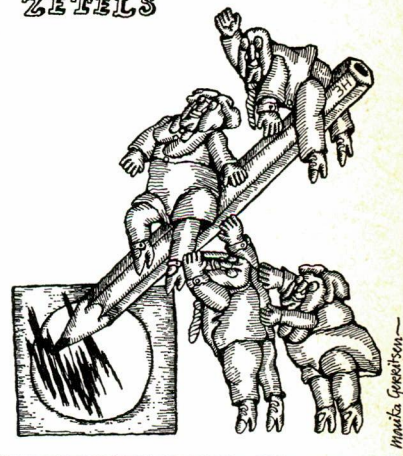
9 VAN DE 10 WONEN ZELFSTANDIG

BEJAARDEN IN SOORT-EN

GOED VOOR 30 KAMERS ZETELS

5 Wat dan wel?

Geef ze de kans na hun 65e
als mens en niet als bejaarde
door te leven

Nadat in de vierde aflevering van de praat-platen-strip het in de eerste aflevering beschreven beeld is rechtgezet, schetst aflevering 5 enkele hoofdlijnen van een alternatief voor het in 2 beschreven 'beleid'. Gezien de doelstelling van deze strip willen we hier geen afgewogen en gedetailleerd actieprogramma bieden. Om stelling 5 toch enigszins te concretiseren, worden in de cartoons enkele vaak genoemde programmapunten van zo'n alternatief beleid uitgetekend.

Heel in het algemeen gezegd moet de doelstelling van een alternatief 'bejaardenbeleid' zijn: bejaarden in staat stellen zich als mens te blijven ontplooiën — als mens, dus binnen de gemeenschap. Ze moeten niet vastgepind worden op hun leeftijd en de daaraan toegekende eigenschappen en gedragwijze. Dat tot zo'n beleid ook behoort het creëren — maar dan graag creatief! — van voorzieningen voor die ouderen die door fysieke of psychische oorzaken bedreigd worden in hun sociaal functioneren, staat natuurlijk buiten kijf. Maar als het beleid zich hiertoe beperkt, gaat dat soort voorzieningen zelf het 'bejaardenbeeld' en de daarmee corresponderende apartheidsbehandeling versterken.

Men zou in het beleid centraal kunnen stellen het omverhalen van het 'bejaardenbeeld'. Dit lijkt ons weinig effectief. Vooroordelen ruim je alleen op door de oorzaken van die vooroordelen aan te pakken. In dit geval betekent dat ons inziens — zie de inleiding — een aanval op het waardenstelsel waarop onze huidige westerse samenleving gebaseerd is. Ook vanuit de positie van de bejaarden gezien moet de maatschappij inderdaad fundamenteel veranderd worden, maar in een frontale aanval op dit stelsel vanuit de problematische situatie van de bejaarden zien wij weinig heil.

Strategisch gezien lijkt het ons reëler en meer effectief, om in eerste instantie te mikken op een grotere leefruimte, meer bewegingsvrijheid voor de leeftijdscategorie der bejaarden. In deze strategie passen onder meer de volgende doelstellingen.

FLEXIBELE PENSIONERING

1 De bejaardenbonden beklemtonen terecht de noodzaak om de inkomensituatie van de bejaarden te verbeteren.

De bewegingsvrijheid — letterlijk en figuurlijk — van zeer veel bejaarden wordt sterk beperkt door hun lage inkomen. Om het wat overdreven te zeggen: wie rijk is wordt wel oud maar niet bejaard. We plaatsen echter een groot vraagteken achter alle reducties die aan bejaarden verleend worden; ze dreigen de bejaarden te reduceren tot wat ze niet meer zijn: kinderen die mee mogen doen als wij volwassenen dat nuttig oordelen.

2 Er zijn vele redenen aan te voeren voor een flexibele pensionering. (Het begrip flexibele pensionering betekent zowel een geleidelijke pensionering, als een niet voor iedereen gelijke leeftijdsgrens voor de pensionering.) Eén van de belangrijkste argumenten voor een geleidelijke pensionering is, dat men daardoor de gelegenheid krijgt zich in te stellen op een nieuwe leefwijze; doordat vele ouderen juist in de laatste jaren voor hun pensionering op hun tenen moeten lopen om de 'normale' arbeidsprestatie te leveren, komen ze niet toe aan een voorbereiding op de pensionering. Een op de persoon en

het beroep afgestemde pensioneringsleeftijd voorkomt eveneens dat velen als versleten werkpaarden de vrije ruimte intuïmen. Een belangrijk bijeffect van een flexibele pensionering kan zijn dat het getal 65 zijn magische betekenis verliest. Gepensioneerd worden zou nl. niet meer betekenen 'ophouden met werken' maar 'iets anders gaan doen'.

3 Een daarmee samenhangend punt is dat wij moeten leren oud worden. In vroegere tijden werden weinig mensen oud en de meeste ouderen waren bovendien genoodzaakt te werken tot ze er bij neervielen. In onze huidige westerse maatschappij is er feitelijk een geheel nieuwe levensfase ontstaan. Het is triest dat de zingeving aan deze levensfase geblokkeerd wordt, doordat wij uit vrees voor de ouderdom ons hierop niet willen bezinnen. Zolang de samenleving die zingeving afschuift op de bejaarden, zolang isoleren we deze leeftijdsgroep en blijven het mensen die langzamerhand oplossen in de mist van het naderende einde.

Het feit van die nieuwe levensfase kan een goed aanknopingspunt zijn om andere leeftijdsgroepen duidelijk te maken dat ook ouderen leefruimte binnen de gemeenschap moeten krijgen.

4 Daarmee is tevens gezegd dat we de bejaarden niet moeten toedekken, als lastige vogels die ons gesprek verstoren

met hun gekwetter. Ze moeten betrokken blijven bij de samenleving. Dit houdt onder meer in, dat er in het verkeer maatregelen genomen worden (meer tijd voor voetgangers om over te steken, het openbaar vervoer aanpassen enz.), dat bij sanering en nieuwbouw de ouderen geen restgroep vormen, dat verzorgingstehuizen niet op geïsoleerde plaatsen gebouwd worden. Het betekent ook dat ze niet automatisch weggeschoven worden van posten waar beleid gemaakt wordt. En zeker niet als het gaat over zaken die hen in de eerste plaats betreffen.

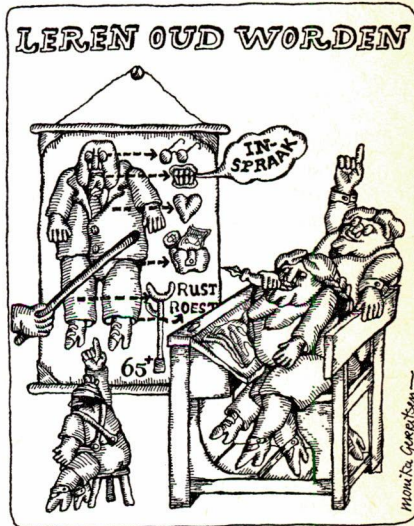
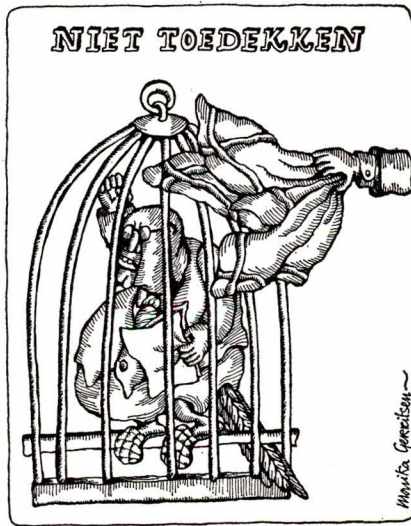
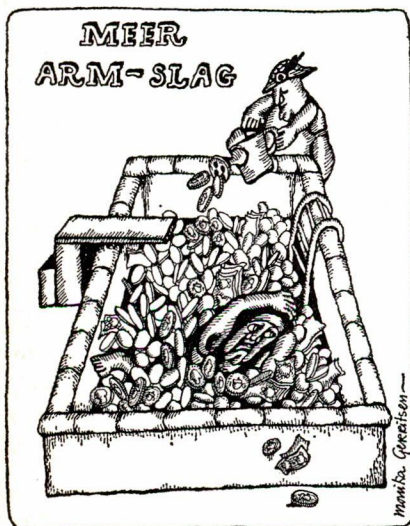
Als er sprake mag zijn van een 'bejaardenbeleid' dan moet dit beleid erop gericht zijn, dat mensen van deze leeftijdscategorie in staat gesteld worden zich als volwaardig mens binnen de gemeenschap te blijven bewegen. Als dit beleid zich zou beperken tot voorzieningen voor hulpbehoevende bejaarden zou dit het 'bejaardenbeeld' en de daarbij aansluitende apartheidbehandeling nog versterken. Er moet binnen de gemeenschap meer ruimte en bewegingsvrijheid komen voor de bejaarden.

We noemen een aantal hoofdpunten uit zo'n beleid:

- 1 De inkomenspositie van bejaarden moet verbeterd worden. Dan kunnen ze zelf beslissen waar ze gaan en staan en zijn ze niet afhankelijk van allerlei

reducties en van noodmaatregelen via de bijstandswet.

- 2 Door een geleidelijke pensionering en de voorbereiding daarop moet men de kans krijgen zich in te stellen op de nieuwe levensfase. De leeftijd waarop men gepensioneerd wordt moet aangepast worden aan de persoon en het beroep; de grens van 65 jaar is te willekeurig. Men moet de kans krijgen zich terug te trekken uit het arbeidsproces op een moment dat men nog de kracht heeft om iets nieuws te beginnen.
- 3 Men moet van jongs af aan in opvoeding en onderwijs vertrouwd gemaakt worden met de gedachte dat er een nieuwe levensfase ontstaan is en dat men zich daarop moet voorbereiden. Bejaarden zijn in onze tijd geen afgedankte werkpaarden meer.
- 4 Bejaarden moeten in staat gesteld worden deel te nemen aan het openbare leven en niet toegedekt als lastige kwetterende vogels. Hierbij moet onder meer gedacht worden aan verkeersmaatregelen, aan sanering en nieuwbouw, aan de situering van verzorgingstehuizen. Maar ook aan functies in het openbare leven, met name in beleidsorganen waar bejaardenbeleid gemaakt wordt.

6 Dolle opa's en oma's

En voorts zijn wij van mening
dat de bejaarden
zichzelf moeten opheffen

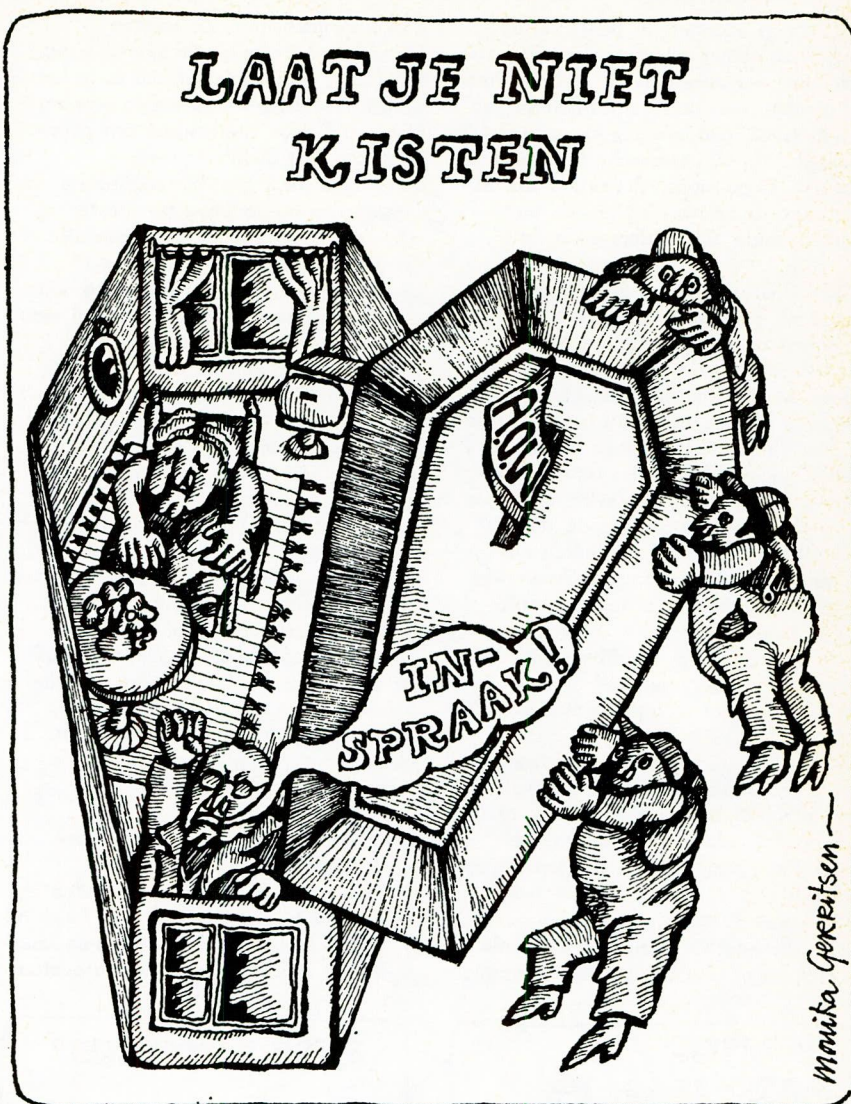
Als reactie op de in de derde aflevering geschetste ontwijkende of berustende houding van de leeftijdscategorie der bejaarden wordt in de laatste aflevering betoogd, dat het voor bejaarden zin heeft om zelf in actie te komen. Het verhaal is hiermee ongetwijfeld niet af maar het is dan ook slechts bedoeld als opening van een discussie.

Afwijkend van de tot nu toe gevolgde werkwijze gaan we in dit hoofdstuk in op achterliggende zaken die niet in de zesde stelling en bijbehorende cartoons verwoord zijn.

Het gaat ons in dit hele verhaal om de positie oftewel de plaats van de leeftijdscategorie der bejaarden in de samenleving. We zijn van mening dat daarin verandering moet komen omdat hun leefruimte binnen de gemeenschap te klein is om volop mens te zijn. Nog afgezien van het waardensysteem dat ten grondslag ligt aan die eilandpositie, aan die geïsoleerde plaats van de ouder wordende mens, het is op voorhand duidelijk dat die ruimte veroverd moet worden.

We zijn ervan overtuigd dat niet alleen de bejaarden gemangeld worden in een samenleving waar het economisch nut centraal staat. Overal waar verzet rijst tegen de prioriteit van welvaart boven welzijn wordt o.i. gewerkt aan een samenleving waar ook voor bejaarden meer leefruimte zal zijn. Jongeren die in opstand komen tegen de prestatiemoraal, arbeiders die niet meer tevreden zijn met een goed belegde boterham, oudere werknemers die in de slijtageslag van de competitie achterop raken, actievoerders die het belang van mensen stellen boven het algemeen (lees economisch) belang, al deze groeperingen zijn feitelijk medestanders van de bejaarden. Ook voor de strategie kan dit een belangrijke constatering zijn.

Naar ons inzicht is dit tegelijk een antwoord op de vraag, of het *zin* heeft ouderen bewust te maken van hun ondergeschikte positie en hen in beweging te brengen. Door voor zichzelf een andere plaats op te eisen leveren zij namelijk een bijdrage tot de vermenselijking van onze samenleving. Dit is tevens het antwoord op de vraag, of het *verantwoord* is ouderen hiertoe

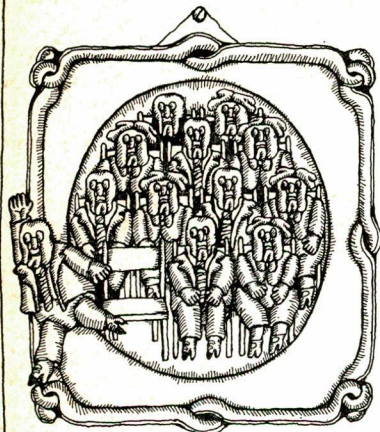
uit te dagen: wanneer men het niet verantwoord vindt ouderen te vragen zich op deze wijze gemotiveerd in te zetten voor een gezonde samenleving waar de mens en niet zijn produkt centraal staat, dan heeft men hen al impliciet afgeschreven.

In de inleiding hebben we reeds gesteld dat het op zichzelf reeds een winstpunt is dat bejaarden in beweging komen, omdat in die beweging duidelijk moet worden welke inbreng ze kunnen hebben in onze maatschappij. Daar moet nu dus aan toegevoegd worden, dat het in beweging komen zelf reeds een bijdrage is tot een meer gezonde

samenleving: door zichzelf zichtbaar te maken, maken ze zichtbaar dat de waarde van de mens niet gelegen kan zijn in zijn economisch nut.

Vaak wordt gesteld, dat de huidige generatie bejaarden er niet toe te bewegen is een actieve rol te spelen bij de herwaardering van de oudere mens. Het is aan de ouderen zelf om hierover te oordelen. Zullen zij zich schikken naar het 'bejaardenbeeld' dat anderen voor hen getekend hebben of zullen ze — om met professor J. C. M. Hattinga Verschure te spreken — als dolle opa's en oma's weigeren om over zich heen

SPRING ER 'S UIT

'T IS OOK UW
WERELD

BEMOEI JE MET JE
EIGEN ZAKEN

te laten lopen? Bij het antwoord op die vraag moeten zij zich wel dit realiseren: tegenover het gevaar zich belachelijk te maken in de ogen van degenen die hen afgeschreven hebben staat het feit dat ze ook nu niet serieus genomen worden. Wat hebben ze dan te verliezen. Wat hebben ze echter te winnen? Minstens dit, dat hun gevoel van eigenwaarde overeind blijft. Dat is niet nodig om in leven te blijven maar wel om te blijven *leven*. Daarom moeten ze er niet in berusten dat anderen uitmaken wat goed en wat slecht voor hen is. Dat zijn toch *hún* zaken, waar zijzelf zich in de eerste plaats mee te

bemoeien hebben. Daarom ook moeten ze zich niet precies zo gedragen als van hen verwacht wordt. Binnen de vergulde lijst van die verwachtingen is de bewegingsvrijheid wel bijzonder beperkt: een liefdesverhouding past er niet in, je leest er bepaalde boeken, kijkt er naar bepaald soort films, zingt er alleen liedjes van vroeger, laat je er dankbaar vertroetelen en bemoeit je niet meer met de wereld van vandaag. Er is geen wereld van kinderen, van volwassenen, van bejaarden. Er is maar één wereld waar we met zijn allen in leven. Ieder een beperkte tijd. Wie zich in die toch al beperkte tijd zonder verzet nog een periode op dood spoor laat zetten, doet zichzelf tekort. Als wij stellen dat naar onze mening de bejaarden zichzelf moeten opheffen, bedoelen we dat ze moeten weigeren om zich als bejaarden, dat wil zeggen als nutteloze en hulpbehoevende mensen de mond te laten snoeren.

Eerlijkheidshalve

moet vermeld worden dat we bij velen in het krijt staan. Hoewel in dit draaiboek slechts bij hoge uitzondering vindplaatsen vermeld zijn, hebben we dankbaar gebruik gemaakt van wat vele anderen over dit onderwerp gezegd en geschreven hebben. Het gebruikte materiaal was te ongelijksoortig om in een literatuuropgave bijeengebracht te worden. In zover ze zich herkennen in het voorafgaande zullen ze zich, naar we hopen, beloond weten doordat hun ideeën op deze wijze opnieuw worden uitgedragen.

Voor de wijze waarop mevrouw M. Hoekstra-Gerritsen zich in deze niet-alledaagse problematiek heeft ingewerkt om gedachten in beeld te brengen hebben we oprecht bewondering. Eveneens voor het feit dat ze ermee akkoord ging, ten koste van de kwaliteit de cartoons zo te

verkleinen dat ze in dit draaiboek pasten.

Het Koningin Juliana Fonds wordt in dank afgenomen dat zij haar financiële medewerking verleend heeft om deze praatplatenstrip te realiseren.

De gastvrijheid van de redactie van dit blad zal hopelijk niet alleen door ons maar ook door de lezers van deze extra uitgave gewaardeerd worden.

